

DOI: 10.55643/fcaptr.4.45.2022.3778

Олена Козирева

д.е.н., професор, завідувач кафедри,
 Національний фармацевтичний
 університет, Харків, Україна;
 e-mail: yakakos74@gmail.com
 ORCID: [0000-0002-2014-4584](https://orcid.org/0000-0002-2014-4584)
 (Corresponding author)

Надія Белікова

д.е.н., доцент, учений секретар,
 Науково-дослідний центр
 індустріальних проблем розвитку
 НАН України, Харків, Україна;
 ORCID: [0000-0002-5082-2905](https://orcid.org/0000-0002-5082-2905)

Олена Красносова

к.е.н., доцент, старший науковий
 співробітник, Науково-дослідний
 центр індустріальних проблем
 розвитку НАН України, Харків,
 Україна;
 ORCID: [0000-0002-0863-3705](https://orcid.org/0000-0002-0863-3705)

Євген Крячко

к.е.н., старший науковий
 співробітник, Науково-дослідний
 центр індустріальних проблем
 розвитку НАН України, Харків,
 Україна;
 ORCID: [0000-0001-9904-5548](https://orcid.org/0000-0001-9904-5548)

Received: 21/06/2022

Accepted: 01/08/2022

Published: 31/08/2022

© Copyright
 2022 by the author(s)

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

ФОРМУВАННЯ НАПРЯМІВ ПІДТРИМКИ ВИХОДУ РЕГІОНУ З ПАСТКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ВІДСТАЛОСТІ

АНОТАЦІЯ

У статті обґрунтовано теоретико-методичні рекомендації щодо формування напрямів державної підтримки вирішення проблемних ситуацій у регіональному розвитку та виходу регіону з пастки соціально-економічної відсталості. Розвиток сучасних економічних систем національного та регіонального рівня характеризується наявністю довготривалих проблем. Економічна відсталість, основою якої є брак фінансового та ресурсного забезпечення соціально-економічного зростання, є глобальною проблемою, яка потребує поглибленого дослідження, спрямованого на пошук ефективних шляхів формування фінансового та ресурсного забезпечення сталого регіонального розвитку.

У статті запропоновано здійснювати дослідження проблемних ситуацій у регіональному розвитку та передумов потрапляння регіону до пастки соціально-економічної відсталості за таким напрямками: дослідження динаміки показників соціально-економічного розвитку регіону; визначення усталених тенденцій у соціально-економічному розвитку регіону та ідентифікація його спрямованості; ідентифікація ключових чинників, що формують проблемні ситуації в соціально-економічному розвитку регіону; оцінка передумов потрапляння регіону до «пастки відсталості». Для формування фінансового та ресурсного забезпечення виходу регіону з пастки соціально-економічної відсталості пропонується використовувати метод нечіткого когнітивного моделювання, особливістю якого є можливість визначати взаємозв'язки та взаємовплив між виділеними чинниками регіональної соціально-економічної відсталості. У ролі базових компонент моделі пропонується використовувати три інтегральних показники фінансового та ресурсного забезпечення регіонального розвитку: соціального забезпечення; економічного (фінансового) забезпечення; екологічного забезпечення.

Ключові слова: регіональна економіка, соціально-економічний розвиток регіонів, фінанси регіонів, пастка відсталості, інтегральна оцінка

JEL Класифікація: O11

ВСТУП

Розвиток сучасних економічних систем національного та регіонального рівня підпорядкований закономірностям, пов'язаним із перебігом трансформаційних процесів у суспільстві. Економічна відсталість, основою якої є брак фінансового та ресурсного забезпечення соціально-економічного зростання, є глобальною проблемою, яка спричиняє низку соціально-економічних негараздів, збільшує соціальну напругу та знижує ефективність функціонування державних і регіональних інститутів влади. Новий період глобальної невизначеності та розгортання економічної кризи й подальшої рецесії, пов'язаної зі скороченням економічної активності суб'єктів регіональної економіки внаслідок пандемії, робить актуальним пошук шляхів відновлення економічного зростання для регіонів через ефективне застосування наявного фінансово-ресурсного потенціалу.

Проблемні ситуації супроводжують розвиток майже всіх регіонів будь-якої країни світу, особливо в довгостроковій перспективі. Вони відрізняються переважаючими чинниками утворення, глибиною впливу на динаміку та спрямування регіонального

розвитку, а також можливістю вирішення за рахунок наявних у регіоні фінансових та інших ресурсів. Особливо руйнівного впливу кризових явищ зазнають регіони тих країн, що тривалий період знаходяться в «пастці» економічної та соціальної відсталості. Це стосується й регіонів України, економічний розвиток яких характеризується наявністю значних диспропорцій, що негативно впливають на розвиток окремих галузей та знижують ефективність функціонування економічної системи в цілому. Отже, хронічна економічна відсталість регіонів країни є небезпечним станом, а подолання процесу потрапляння регіону до пастки відсталості потребує поглибленого дослідження, спрямованого на пошук ефективних шляхів формування фінансового та ресурсного забезпечення сталого регіонального розвитку.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Проблеми фінансування та підтримки регіонального розвитку шляхом подолання проблем та регіональної соціально-економічної відсталості розглядалися в роботах Г. Башнянина [1], Т. Городецької [2], А. Даниленка [3], М. Кизима [4], Н. Прямухіної [5] та ін. Методологічні питання подолання соціально-економічної відсталості країни та її регіонів шляхом ефективного використання наявного потенціалу розкриті в роботах Г. Зінгера [6], Г. Кларка [7], Р. Нуреева [8]. Наукові рекомендації щодо обґрунтування напрямів і шляхів підтримки виходу регіонів України з тривалого стану соціально-економічної відсталості представлені в роботах Я. Белоусова [9], В. Гейця та ін. [10], Е. Лібанової та ін. [11]. Теоретичні та практичні аспекти вирівнювання регіонального розвитку в Європейському Союзі через посилення регіональної конвергенції та підтримку проблемних регіонів розглянуті в роботах J. R. Cuadrado-Roura, M. Parellada [12], H. Goecke, M. Hüther [13], M. J. Solís-Baltodano, J. M. Giménez-Gómez, J. E. Peris [14].

Проте в період постпандемічного відновлення економіки кожного регіону країни особливої актуальності набуває розробка теоретичного підґрунтя для формування засад фінансово-ресурсного забезпечення вирішення проблем та проблемних ситуацій у розвитку регіонів України.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Метою статті є обґрунтування теоретико-методичних рекомендацій щодо формування напрямів підтримки вирішення проблемних ситуацій у регіональному розвитку та виходу регіону з пастки соціально-економічної відсталості.

РЕЗУЛЬТАТИ

Аналіз соціально-економічного розвитку регіонів України, проведений Міністерством розвитку громад та територій України [15], свідчить, що в 2020 р. відбулося загострення негативних тенденцій щодо падіння обсягів виробництва в усіх вагомих сферах: промисловості, сільському господарстві та освоєнні капітальних інвестицій. Зокрема відбулося падіння:

- обсягів виробництва промислової продукції – у 20 регіонах України;
- обсягів виробництва продукції сільського господарства – у 17 регіонах України;
- обсягів капітальних інвестицій – у всіх регіонах України;
- продуктивності праці – у 14 регіонах України.

У 2020 р. відбулося зростання таких показників:

- обсягів заборгованості з виплати заробітної плати – у 18 регіонах України;
- рівня безробіття населення – у всіх регіонах України.

Фінансове забезпечення самодостатнього регіонального розвитку Міністерство розвитку громад та територій України [15] пропонує оцінювати за такими чотирма показниками: динаміка змін доходів місцевих бюджетів (без трансфертів); обсяг доходів місцевих бюджетів, що припадає на одну особу наявного населення; обсяг капітальних видатків, що припадає на одну особу наявного населення; розмір податкового боргу за грошовими зобов'язаннями платників податків.

Проведений аналіз свідчить, що обсяги доходів місцевих бюджетів в абсолютному вимірі 2020 року зростали незначними темпами в усіх без винятку регіонах України. Лідирували за цим показником у досліджуваному періоді Київська, Луганська, Волинська, Рівненська, Чернігівська області.

Зменшення обсягу капітальних видатків у розрахунку на одну особу населення – показника, який характеризує фінансову самодостатність регіону, – також відбулося в багатьох регіонах України 2020 року. Така ситуація склалася на тлі зростання розриву між обсягами капітальних видатків на одну особу наявного населення в «бідних» та «багатих» регіонах України. Так, найвищий обсяг капітальних видатків із місцевих бюджетів, що припадає на одного мешканця регіону, припадав у 2020 р. на Київ (4,6 тис. гривень), Київську (3,6 тис. гривень), Дніпропетровську, Одеську та Харківську (2,3 тис. гривень) області, а найнижчий – на Херсонський (0,6 тис. гривень), Житомирський, Кіровоградський, Сумський, Тернопільський та Хмельницький (0,8 тис. гривень) регіони [15].

Що стосується динаміки податкового боргу за грошовими зобов'язаннями платників податків, то у 2020 р. він зростав в усіх регіонах України – у середньому на 10,3 %. Лідирували за збільшенням податкового боргу Івано-Франківська (зростання на 93,2 %), Харківська (+44,8 %), Черкаська (+36,2 %), Львівська області (+25,4 %) [15].

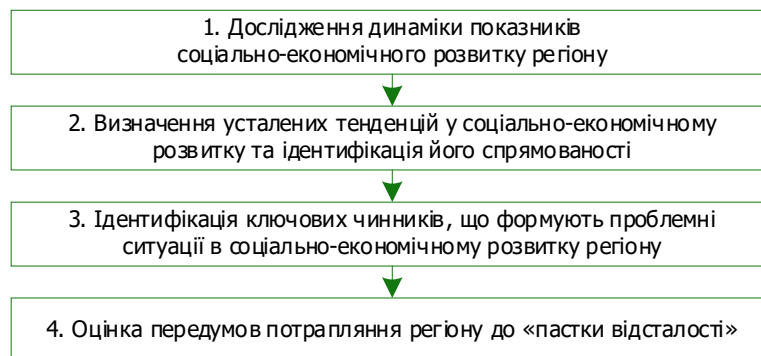
У січні-вересні 2021 р. намітилися незначна позитивна динаміка щодо відновлення обсягів виробництва в промисловості, сільському господарстві та будівництві в більшості регіонів України. Але на тлі прискорення інфляційних процесів цих позитивних змін недостатньо для вирішення накопичених соціально-економічних проблем.

Фіксація негативної динаміки регіонального розвитку відбулася внаслідок негативного впливу пандемії 2020-2021 рр., але й у попередні періоди розвиток регіонів України супроводжувався утворенням проблем, багато з яких мали довготривалий характер. Така ситуація не сприяє відновленню регіональних економік у поточному періоді та забезпеченню сталого розвитку регіонів України в довгостроковій перспективі.

Утворення проблемних ситуацій у регіональному розвитку з точки зору системного підходу є наслідком потрапляння країни до «пастки відсталості». У роботі [16] зазначається, що логіка вирішення проблемних ситуацій у регіональному розвитку базується на проведенні триетапної діагностики: ідентифікація наявності проблемної ситуації в розвитку регіону; ідентифікація проблем, що її супроводжують; обґрунтування шляхів вирішення проблемної ситуації.

Цей підхід доцільно доповнити оцінкою передумов потрапляння регіону до пастки соціально-економічної відсталості, як представлено на Рис. 1.

Необхідність доповнення дослідження чинників та характеристик проблемних ситуацій у регіональному розвитку аналізом передумов його потрапляння до «пастки відсталості» пояснюється важливістю перспектив для розвитку регіону наявності такого стану економіки, який характеризується утворенням проблем в економічній та соціальній сферах, що має ознаки самопідтримуваності та не може бути вирішене наявними в державі інститутами розвитку.

Рис. 1. Напрями дослідження проблемних ситуацій у регіональному розвитку та передумов потрапляння регіону до пастки соціально-економічної відсталості. (Джерело: складено авторами на основі [16])

Проблема класифікації пасток економічної відсталості є достатньо широкою й торкається не тільки визначення відмінних між собою за структурою груп існуючих пасток відсталості, а й підходів до визначення характеристик та особливостей економічного розвитку регіонів країни в цілому.

В економічному словнику термін «економічний розвиток» тлумачиться як розширене відтворення й поступові якісні та структурні позитивні зміни економіки, продуктивних сил, освіти, науки, культури, рівня та якості життя населення, людського капіталу. Економічний розвиток включає розвиток суспільних відносин, тому протікає по-різному в конкретних історично сформованих умовах технологічних укладів економіки та розподілу матеріальних благ [17].

Й. Шумпетер визначив відмінності між поняттями «економічний розвиток» та «економічне зростання». Економічне зростання втілюється в збільшенні кількісних показників без якісних змін у структурі економіки та розвитку інновацій. Натомість економічний розвиток характеризується позитивними якісними змінами, нововведеннями у виробництві, продукції, послугах, управлінні – в економіці в цілому, які мають інноваційний характер [18].

С. Кузнець досліджував особливості економічного розвитку, що визначаються людським капіталом. У роботі «Економічний розвиток, родина та розподіл доходів. Обрані есе» він відзначає, що економічне зростання вимірювалося ним через довготривале зростання обсягів та різноманіття кінцевих товарів на душу населення з приділенням уваги секторальній структурі економіки та її змінам [19, с. 8]. Для країн, що відповідають цим умовам (за винятком країн, економічне зростання яких можна пояснити наявністю значних обсягів природних ресурсів та інтенсифікацією праці робочої сили внаслідок зростання населення), встановлено, що економічне зростання супроводжувалося значним рівнем накопичення корисних знань та технологічних інновацій, які з'явилися завдяки цим знанням. Тому брак людського капіталу є одним із чинників хронічної економічної відсталості країни.

У роботі Й. Ітаґакі [20] розглянуто підхід, згідно з яким усі країни Азії, які мають проблеми в економічному розвитку, можна розподілити на дві великі групи: слабкорозвинені або недорозвинені (underdeveloped) та відсталі (backward). До групи слабкорозвинених країн належать ті, що мають низький національний дохід на душу населення, низьку питому вагу промислової продукції в загальному обсязі продукції, низьку питому вагу населення, зайнятого в промисловості, у загальній кількості населення країни та відповідний брак капіталу й обладнання у виробництві. Усі ці характеристики слабкорозвинених країн є взаємопов'язаними й визначають основні риси країн, що потрапили до пастки економічної (у цьому контексті точніше буде визначення «технологічної») відсталості. Виходячи з цього, термін «недорозвиненість», застосований для першої виділеної групи країн, у цілому стосується ресурсів, у тому числі й технологічних. Друга група країн, до яких застосовано термін «відсталі», характеризується низьким рівнем освіти, продуктивності праці та загальної якості життя населення. Тому термін «відсталі» стосується насамперед характеристик населення [20].

В. Буторіна [21], досліджуючи процеси економічних трансформацій в Україні та її регіонах, наводить класифікацію країн світу, побудовану за типом трансформаційних процесів у суспільстві (Рис. 2). Перевагою цієї класифікації є те, що вона охоплює всі країни світу, які в той або інший проміжок часу проводили економічні реформи, спрямовані на трансформацію діючої економічної моделі. При цьому стратегії реформування економіки відрізнялися за швидкістю, ресурсним забезпеченням, роллю держави в цьому процесі та кінцевими результатами. Наприклад, група країн Азії, Африки та Латинської Америки обрала модель наздоганання економічно розвинених країн світу, копіюючи певні функціональні елементи їхніх економік.

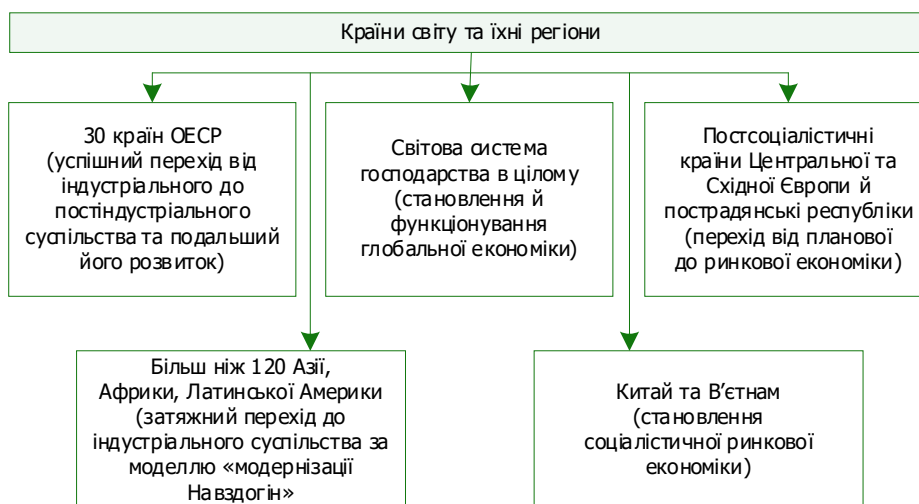

Рис. 2. Трансформаційні процеси в суспільстві в XXI ст. (Джерело: [15])

Представлене на Рис. 2 групування країн світу за ознаками трансформаційних процесів дозволяє зробити висновок, що трансформаційні процеси в економіці деяких країн були успішними, а в деяких – ні. Тож можна припустити, що неефективні трансформаційні процеси є одним із чинників потрапляння регіонів країни до пастки соціально-економічної відсталості. Для підтвердження цього в Табл. 1 представлені результати кластеризації країн світу, що здійснили економічні трансформації, за динамікою ВВП в 1980-1990 та 1991-2000 рр. Результати було отримано на

основі методу k-середніх із застосуванням ПП «STATISTICA». Вибір саме цих – фактично двох десятирічних відрізків часу для аналізу – пояснюється активізацію трансформаційних перетворень саме в ці періоди. Наприклад, у період із 1980 по 1990 рр. у більшості країн Східної Європи було здійснено перехід від командно-адміністративної соціалістичної до ринкової економіки. Аналогічно в країнах колишнього СРСР в 1991-2000 рр. було реалізовано такі масштабні реформи, як уведення національної валюти, лібералізація цін та зовнішньоекономічної діяльності, мала та велика приватизація, цінова реформа, формування нових засад державної регіональної політики. Саме в період 1980-2000 рр. було закладено засади для формування довготривалих пасток економічної відсталості для певних країн світу та їхніх регіонів.

Таблиця 1. Кластеризація країн, що здійснили економічні трансформації, за динамікою ВВП в 1980-1990 та 1991-2000 рр. (Джерело: розраховано авторами за статистичними даними [22])

Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3
1980-1990 рр.		
Македонія Польща Словаччина Словенія Хорватія Чехія Югославія Колишня ГДР	Болгарія Латвія Литва Естонія Білорусь Вірменія Киргизстан Молдова Росія Узбекистан; Україна	Албанія Румунія Угорщина Азербайджан Грузія Казахстан Таджикистан Туркменістан
1991-2000 рр.		
Албанія Болгарія Польща Румунія Словаччина Словенія Угорщина Чехія Узбекистан Колишня ГДР	Македонія Хорватія Латвія Литва Естонія Білорусь Казахстан Киргизстан Росія Туркменістан	Югославія Азербайджан Вірменія Грузія Молдова Таджикистан Україна

Таким чином, Україна загалом погіршила свої позиції за динамікою ВВП в 1991-2000 рр. порівняно з 1989 р.: у цей період вона потрапила до третього кластеру країн, що характеризується негативною або дуже повільною позитивною динамікою ВВП. При цьому, починаючи з 1992 р., розрив між середніми значеннями кластерів зростає.

Проведений аналіз свідчить, що регіони України зазнавали негативного впливу загальнонаціональних чинників, що сприяли загостренню проблем у їхньому розвитку та потраплянню регіонів до пастки соціально-економічної відсталості.

Для формування фінансового та ресурсного забезпечення виходу регіону з пастки соціально-економічної відсталості пропонується використовувати метод нечіткого когнітивного моделювання, особливістю якого є можливість визначити взаємозв'язки та взаємовплив між виділеними чинниками регіональної соціально-економічної відсталості.

Як базові компоненти моделі пропонується використовувати три інтегральні показники фінансового та ресурсного забезпечення регіонального розвитку: соціального забезпечення (I_{c3}); економічного (фінансового) забезпечення ($I_{ф3}$); екологічного забезпечення (I_{e3}).

Кожний з інтегральних показників базується на сукупності часткових показників, які зводяться в єдиний показник методом адитивної згортки з урахуванням вагових коефіцієнтів для кожного часткового показника, розрахованих на основі вибіркового коефіцієнта варіації. Докладна методика розрахунку інтегральних показників представлена в роботі [16].

У Таблиці 2 наведені значення деяких часткових показників, що входять до складу інтегральних показників соціального та економічного (фінансового) забезпечення регіонального розвитку в 2020 р.

Таблиця 2. Значення деяких часткових показників, що входять до складу інтегральних показників забезпечення регіонального розвитку у 2020 р. (Джерело: складено авторами на основі [23])

Регіон	Соціальне забезпечення				Економічне (фінансове) забезпечення			
	Найвищий дохід на 1 особу, грн	Середньомісячна зарплата штатного робітника, грн	Рівень безробіття 15-70 рр. (за методологією МОП), %	ВРП на 1 особу, грн	Обсяг реалізованої продукції на 1 особу, грн	Обсяг продукції сільськогосподарства на 1 особу, грн	Коефіцієнт покриття експортом імпорту	Сукупні витрати на одне домогосподарство за місяць, грн
Вінницький	55734,0	10297	10,7	88380	58699,6	31841	2,48	9519,5
Волинський	46120,0	9256	12,5	75193	34508,5	16167	0,49	9954,1
Дніпропетровський	74755,0	11681	8,6	126209	146909,9	11583	1,64	9637,6
Донецький	33840,0	12647	14,9	50124	63844,9	4731	2,72	8663,4
Житомирський	52715,0	9571	10,9	76017	43952,5	21809	1,29	7978,8
Закарпатський	41418,0	10193	10,6	49538	22005,8	6841	1,08	12586,8
Запорізький	65065,0	11556	10,7	99738	119692,2	14400	2,39	10617,0
Івано-Франківський	48724,0	9980	8,4	66245	49553,9	10115	1,19	11581,0
Київський	65623,0	11887	6,9	135817	88357,8	19152	0,47	7986,5
Кіровоградський	50373,0	9603	12,7	81166	46674,6	27585	3,92	8058,7
Луганський	21252,0	10182	15,4	20297	10262,2	6035	0,61	8711,9
Львівський	56592,0	10299	7,6	94317	53095,0	9611	0,67	10916,2
Миколаївський	5 469,0	11414	10,7	86750	61584,1	17844	2,85	10072,7
Одеський	63153,0	10336	7,1	92823	38398,5	7280	0,62	8453,5
Полтавський	61649,0	10819	12,0	136608	135482,7	28163	1,98	8244,4
Рівненський	48184,0	10254	9,3	62485	41075,4	15028	1,23	7523,9
Сумський	55829,0	9785	9,4	75815	45525,0	29703	1,17	9209,6
Тернопільський	43577,0	9384	11,5	60565	26104,4	23535	1,1	9728,6
Харківський	56421,0	9968	6,2	97428	80699,5	14314	0,82	9069,5
Херсонський	50195,0	9354	11,3	66973	35588,9	26580	0,86	8343,7
Хмельницький	50640,0	9872	9,9	77 153	40877,5	28123	1,31	8821,9
Черкаський	50600,0	9797	9,5	91 817	89936,6	26902	1,19	8544,1
Чернівецький	42762,0	9166	8,9	50 110	17198,8	11405	0,99	10538,2
Чернігівський	51213,0	9328	11,9	85 435	40802,3	32885	2,6	10219,4
Вага	0,218	0,507	0,275	0,085	0,141	0,124	0,167	0,254

У Табл. 3 представлені значення трьох інтегральних показників показника фінансового та ресурсного забезпечення регіонального розвитку для регіонів України у 2020 р.

Таким чином, регіони України відрізнялися між собою за інтегральними оцінками соціального, екологічного та фінансово-економічного забезпечення регіонального розвитку. Так, у 2020 р. за рівнем соціального забезпечення лідирували Київська, Дніпропетровська, Запорізька та Миколаївська області. За рівнем екологічного забезпечення лідирували Чернівецька, Закарпатська, Тернопільська та Житомирська області. За рівнем економічного (фінансового) забезпечення лідирували Миколаївська, Дніпропетровська, Полтавська та Запорізька області.

Таблиця 3. Значення інтегральних показників забезпечення регіонального розвитку.

Регіон	Соціальне забезпечення (I _{сз})		Екологічне забезпечення (I _{ез})		Економічне (фінансове) забезпечення (I _{еэ})	
	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг
Вінницький	0,4457	11	0,8429	8	0,4553	7
Волинський	0,2010	23	0,8679	5	0,2204	20
Дніпропетровський	0,7875	2	0,3099	24	0,5636	2
Донецький	0,5733	6	0,5614	23	0,2589	18
Житомирський	0,3216	17	0,8759	4	0,2737	16
Закарпатський	0,3752	16	0,9349	2	0,2937	14
Запорізький	0,6671	3	0,6361	20	0,4951	4
Івано-Франківський	0,4397	12	0,8632	6	0,2392	19
Київський	0,8312	1	0,8290	12	0,4649	6

(продовження на наступній сторінці)

Таблиця 3. (продовження)

Регіон	Соціальне забезпечення (І _с)		Екологічне забезпечення (І _{фз})		Економічне (фінансове) забезпечення (І _{ез})	
	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг
Кіровоградський	0,2629	20	0,8453	7	0,4509	8
Луганський	0,1480	24	0,7463	13	0,0125	24
Львівський	0,5421	7	0,6042	21	0,4037	9
Миколаївський	0,6073	4	0,7304	17	0,6609	1
Одеський	0,5892	5	0,6629	19	0,4785	5
Полтавський	0,5069	9	0,7337	16	0,5361	3
Рівненський	0,4505	10	0,8320	11	0,2139	22
Сумський	0,4103	13	0,6743	18	0,3140	13
Тернопільський	0,2393	22	0,8866	3	0,2849	15
Харківський	0,5351	8	0,5992	22	0,3666	11
Херсонський	0,2678	19	0,7383	15	0,2191	21
Хмельницький	0,3869	15	0,8337	10	0,2652	17
Черкаський	0,3878	14	0,8394	9	0,3550	12
Чернівецький	0,2819	18	0,9387	1	0,1285	23
Чернігівський	0,2502	21	0,7459	14	0,3995	10

До регіонів-аутсайдерів за розрахованими інтегральними показниками соціального, екологічного та економічного забезпечення регіонального розвитку в 2020 р. належали Луганська, Донецька, Дніпропетровська (тільки за інтегральним показником екологічного забезпечення), Чернівецька, Рівненська області. Розвиток цих регіонів характеризується наявністю проблем та формуванням передумов для потрапляння до пастки соціально-економічної відсталості.

Для доповнення інтегральної оцінки забезпечення регіонального розвитку пропонується провести порівняння досягнутого рівня забезпечення з наявними в кожному регіоні потенціалами різних видів (природно-ресурсним, трудовим, інвестиційним), як показано в Табл. 4.

Таблиця 4. Характеристики та коефіцієнти регресійної моделі показника «Економічне (фінансове) забезпечення» для регіонів України у 2020 році.

Характеристики моделі	Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,67853971$; F-критерій = 30,958; рівень значущості $p < 0,0$			
	β -коефіцієнт	Коефіцієнт (b)	t-критерій	p-рівень
Вільний член		-0,012464	-0,208545	0,835766
Природно-ресурсний потенціал	0,488665	0,724413	4,806188	0,000018
Трудовий потенціал	0,392258	0,481799	3,526855	0,000997
Інвестиційний потенціал	0,641523	0,109831	0,867891	0,390163

Отже, результати моделювання свідчать, що існує зв'язок між інтегральними оцінками природно-ресурсного, трудового й інвестиційного потенціалів та показниками, що характеризують рівень соціального, екологічного та економічного (фінансового) забезпечення регіонального розвитку. Це свідчить про доцільність включення заходів щодо підтримки ефективного використання наявних у регіоні потенціалів для підвищення результативності регіонального розвитку в майбутні періоди.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз показав: ряд регіонів України відчуває брак фінансового та ресурсного забезпечення свого розвитку. Неприятливі внутрішні чинники, а також загальнонаціональні та глобальні фактори створили передумови для потрапляння цих регіонів до тривалої пастки соціально-економічної відсталості. Для обґрунтування напрямів підтримки виходу регіону з пастки соціально-економічної відсталості та переходу до розвитку цих регіонів на сталій основі пропонується впроваджувати заходи з більш ефективного використання наявних потенціалів (природно-

ресурсного, трудового, інвестиційного). Цей висновок підтверджується наявністю зв'язку між інтегральними показниками, що характеризують рівень економічного (фінансового) забезпечення та природно-ресурсний, трудовий, інвестиційний потенціали.

Для регіонів, що ідентифіковані як аутсайтери за інтегральними оцінками забезпечення регіонального розвитку пропонується визначати напрями підтримки виходу регіону з пастки соціально-економічної відсталості на основі додаткової структуризації проблем, що супроводжують їхній розвиток на основі побудови нечітких когнітивних моделей. Такий підхід дозволить:

- надати оцінку поточної проблемної ситуації в регіональному розвитку та провести аналіз впливу факторів, що її визначають;
- підвищити наукове обґрунтування управлінських рішень щодо підвищення ефективності використання наявних у проблемному регіоні потенціалів та формувати пріоритетні шляхи виходу з пастки соціально-економічної відсталості;
- визначати альтернативні сценарії вирішення проблемної ситуації в регіональному розвитку, що враховують різні варіанти заходів та рішень, що стимулюють регіональний розвиток.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

1. Bashniyan, H. I., Shevchyk, B. M. (2015). «Pastka bidnosti» ta ekonomichniy oriantalizm. *Visnyk Lvivskoi komertsii noi akademii. Serii ekonomichna (Bulletin of the Lviv Commercial Academy. Economic Series)*, 49, 185-193.
2. Gorodetska, T. (2020). Stan finansovoho zabezpechennia rehionalnoi polityky. *Sotsialna ekonomika (Social economy)*, 58, 34-43. DOI: <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2019-58-05>
3. Danylenko, A. I. (2021). Osoblyvosti investytsiinoi polityky v realnomu sektori ekonomiky Ukrainy. *Finansy Ukrainy (Finance of Ukraine)*, 4, 24-47.
4. Kyzym, M. O., Bielikova, N. V., Kolbasin, Ye. S. (2021). Teoretychne zabezpechennia doslidzhennia problemy potrapliannia krainy do «pastky vidstalosti». *Biznes Inform. (Business Inform)*, 11, 6-12.
5. Priamukhina, N. V. (2013). Problemy finansuvannia ta rozvytku rehionalnoi ekonomiky. *Ekonomika ta derzhava (Economy and State)*, 5, 26-28. Available at http://www.economy.in.ua/pdf/5_2013/8.pdf
6. Singer, H. (1999). Beyond terms of trade - convergence and divergence. *Journal of International Development*, 11(6), 911-916.
7. Klark, H. (2013). *Goodbye poverty! A Brief Economic History of the World*. Moscow: Gaidar Institute Publishing House.
8. Nureev, R. M. (2016). Po sledam «velykoho pobeha» A. Dytona. *Terra Economicus*, 2, 26-47.
9. Belousov, Ya. (2011) Sytuatsiinyi analiz sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehionu. *Efektivna ekonomika*. №6. Available at <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=602>
10. Sotsialno-ekonomichniy stan Ukrainy: naslidky dlia narodu ta derzhavy: natsionalna dopovid (2009). za red. akad. NAN Ukrainy V. M. Heitsia ta in. K.: NVTs NBUV, 687 s.
11. Sotsialno-ekonomichniy potentsial staloho rozvytku Ukrainy ta yii rehioniv: natsionalna dopovid (2014). za red. akad. NAN Ukrainy E.M. Libanovoi, akad. NAAN Ukrainy M.A. Khvesyka. K.: DU IEPSSR NAN Ukrainy, 776 s.
12. Cuadrado-Roura, J. R., Parellada, M. (2002). Regional Convergence in the European Union. Springer-Verlag Berlin Heidelberg. 368 p. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-662-04788-0>
13. Goecke, H., Hüther, M. (2016). Regional Convergence in Europe. *Intereconomics*, 51(3), 165-171. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10272-016-0595-x>
14. Solís-Baltodano, MJ., Giménez-Gómez, JM. & Peris, J.E. (2022). Distributing the European structural and investment funds from a conflicting claims approach. *Review of Regional Research*, 42, 23-47. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10037-021-00164-9>
15. Analiz sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv za 2020 rik. Available at <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/monitorynh/monitorynh-monitorynh/rejtingova-otsinka-regioniv/analiz-sotsialno-ekonomichnogo-rozvytku-regioniv-za-2020-rik/>
16. Kyzym, M. O., Bielikova, N. V., Bekker, M. L. (2021). Naukovo-metodychne zabezpechennia vyrishennia problemnykh situatsii v rehionakh Ukrainy (na

- przykladi Kharkivskoi oblasti). *Problemy ekonomiky (The Problems of Economy)*, 2, 70-85.
17. Ekonomicheski slovar. Available at <http://ekslovar.ru/slovar/r-/razvitie-ekonomicheskoe.html>
  18. Shumpeter, Y. (2008) *Teoriya ekonomicheskoho razvytiya (Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung)*. Moscow: Dyrektmedya Pablyshynh.
  19. Kuznets, S. (2002) *Economic development, the family, and income distribution selected essays*. Cambridge University Press.
  20. Itagaki, Yo. (1957). The Problem of Economic Backwardness the Theory of Economic Development. *The Annals of the Hitotsubashi Academy*, 8(1), 20-28. Available at <https://www.jstor.org/stable/43751356>
  21. Butorina, V. B. (2015). Vplyv ekonomichnoi transformatsii na innovatsiyni rozvytok Ukrainy. *Efektivna ekonomika (Efficient Economy)*, 6 Available at <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4155>
  22. UNCTADstat. Data Center. Gross domestic product: Total and per capita, current and constant. Available at <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx?ReportId=96>
- Verner, I. (Ed.) (2020) *Statystychnyi zbirnyk Rehiony Ukrainy 2019*. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Available at http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/12/Reg_UI.pdf

Olena Kozyrieva, Nadiia Bielikova, Olena Krasnonosova, Yevhen Kriachko

FORMATION OF THE AREAS OF SUPPORT FOR THE REGION'S EXIT FROM THE TRAP OF SOCIO-ECONOMIC LAGGING

The article substantiates the theoretical and methodological recommendations for the formation of financial and resource support for solving problem situations in regional development and overcoming the region from the trap of socio-economic backwardness. The development of modern economic systems at the national and regional levels is characterized by long-term problems. Economic backwardness, which is based on the lack of financial and resource support for socio-economic growth, is a global problem that requires in-depth research aimed at finding effective ways to form financial and resource support for sustainable regional development.

The article proposes to study the problematic situations in regional development and the preconditions for the region to fall into the trap of socio-economic backwardness in the following areas: the study of the dynamics of socio-economic development of the region; identification of established trends in the socio-economic development of the region and identification of its direction; identification of key factors that shape the problematic situations in the socio-economic development of the region; assessment of the preconditions for the region to fall into the "trap of backwardness". To form the financial and resource support of the region out of the trap of socio-economic backwardness, it is proposed to use the method of fuzzy cognitive modelling, which features the ability to determine the relationships and interactions between selected factors of regional socio-economic backwardness. As basic components of the model it is proposed to use three integrated indicators of financial and resource support for regional development: social security; economic (financial) security; environmental security.

Keywords: regional economy, socio-economic development of regions, finances of regions, trap of backwardness, integrated assessment

JEL Classification: O11